

ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

УДК 004.77:130.123

doi: 10.20998/2227-6890.2022.2.01

А.В. КІПЕНСЬКИЙ

ТРАНСГУМАНІСТИЧНЕ МАЙБУТНЄ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛЮДСЬКОЇ ПРИРОДИ ТА ДУХОВНОСТІ

У статті розглянуто перспективи існування людини у суспільстві майбутнього на підставі певних тенденцій його розвитку. На підставі аналізу літературних джерел інформації, зроблено висновок стосовно того, що сучасне інформаційне суспільство формує людину на певний кшталт машини для переробки інформації, оскільки вона втрачає смисли свого буття, перестає бути духовною істотою. Показано, що найбільшою загрозою стосовно можливої реконструкції природи людини виступає сучасна медична наука, яка у майбутньому буде здатна до перетворення людини на кіборга. Розглянуто можливість впливу на мозок людини фізичними чинниками з метою отримання заданих властивостей. Зроблено висновок про формування нової інтелектуально-моральної духовності як нової ідеології буття, а також розвиток сучасної гуманології як науки про збереження людини духовної.

Ключові слова: інформаційне суспільство, людина, інтелектуально-моральна духовність, гуманізм, гуманологія.

A. V. KIPENSKYI

TRANSHUMANIST FUTURE OF THE INFORMATION SOCIETY: PRESERVATION OF HUMAN NATURE AND SPIRITUALITY

The article examines the prospects of human existence in the society of the future based on certain trends of its development in the modern digital society. Based on the analysis of literary sources of information, it has been concluded that the modern information society transforms a person into a certain type of machine for processing information, since he loses the meaning of his being, ceases to be a spiritual being. It is shown that the greatest threat to the possible reconstruction of human nature is modern medical science, which will be able to turn a person into a cyborg in the future. The possibility of influencing the human brain by physical factors in order to obtain the desired properties is considered.

The conclusion is made about the formation of a new intellectual and moral spirituality, as a new ideology of being, the development of modern humanology, as a science of preserving the spiritual person.

Key words: digital society, man, deanthropologization, intellectual and moral spirituality, humanism, humanology.

Постановка проблеми. Можливості розвитку суспільства визначаються розвитком науки, техніки і технологій, які здійснюють суттєвий вплив на навколишнє середовище, а також на представників самого суспільства. Щодо першого, то вважають, що за останні сто років довкілля змінилося більше, ніж за всю історію людського існування. Щодо другого, то суспільство все глибше занурюється в світ інформаційних технологій. Сучасні інформаційні технології являють собою сукупність процесів, що використовують прийоми, способи та методи застосування засобів цифрової обчислювальної техніки з метою збирання, обробки, накопичення та передачі даних, представлених у дискретній (цифровій) формі для отримання інформації нової якості про стан об'єкта, процесу, явища або інформаційного продукту.

Розвиток інформаційних технологій сприяє науково-технічному прогресу, який має покращувати

якість життя людства сьогоденного та відкривати перед людством майбутнього космічно-інопланетні перспективи і подальше пізнання Всесвіту [9]. Таким чином людське суспільство стоїть на порозі найбільш омріяного етапу свого існування, що пов'язаний з освоєнням ближнього космосу та інших планетарних і космічних явищ, які відбуваються на сучасному етапі розвитку цивілізації і стосуються життєво важливих інтересів всього людства і кожної людини та її духовності. Але, на жаль, сьогоденний етап розвитку нашої цивілізації є досить критичним. На фоні того, що чисельність населення планети вже досягла 8 млрд., загострюються глобальні екологічні проблеми, відчувається нестача сировинних, енергетичних та продовольчих ресурсів, що провокує нескінченні війни та збройні конфлікти, які, будь який момент, можуть перерости на світову ядерну катастрофу та покласти край людству.

Таким чином вирішення проблеми майбутнього – це багатоаспектне питання, але головним представляється визначення питання людини, її можливостей відповідати завданням свого часу.

Щодо відношення майбутнього людства до природи, то сучасна футурологія визначила його як стратегію творення, тераформацію ландшафту планети, прагнення до одухотворення природи на шляху наближення до ідеалу. Таку думку про особливу місію людини висловлював М. Бердяєв: «Природа повинна бути «олюднена», звільнена, жвава і одухотворена людиною. Тільки людина може зняти чари і оживити природу, так як вона скувала і умертвила її» [2, с. 66]. Таким чином, якщо стратегія діяльності стосовно природи стає все більш зрозумілою, то можливі контури перебудови та майбутнього самої людини ще не визначені остаточно. В умовах бурхливої перебудови світу, розвитку високих технологій і розповсюдження їх впливу на біосферу й на саму людину все частіше виникає питання: «Яка доля людини у новому світі інформаційних технологій і інформаційного суспільства?». Від вирішення цього питання залежить доля й майбутнє світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз публікацій сучасних авторів свідчить про те, що саме зараз відповіді на питання стосовно майбутнього людської цивілізації шукають дослідники у різних країнах світу. На початку третього тисячоліття дослідження цієї проблеми не є випадковим, бо людство на шляху свого розвитку досягло достатнього рівня для впровадження інформаційних технологій у найрізноманітніші сфери своєї діяльності і життя. Ці технології пришвидшують багато операцій, що дозволяє значно спростити певні процеси, тому більшість установ намагаються як найширше їх використовувати, оскільки вони вигідні і їм і користувачам. Незважаючи на те, що в Україні більшість громадян відкриті до нових технологій та охоче їх використовують, все ж маємо відставання в розвитку інформаційного суспільства, якщо порівнювати з США чи країнами Європи [6]. Одним із шляхів зменшення цього розриву став Закон України про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки [5]. Цей Закон передбачає сприяння кожній людині у використанні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для створення інформації і знань, користування та обміну ними, виготовлення товарів та надання послуг, реалізації свого потенціалу, підвищення якості свого життя і сприяння сталому розвитку країни на основі цілей і принципів, які проголошені Організацією Об'єднаних Націй.

Метою статті є аналіз впливу на людину сучасних досягнень науково-технічного прогресу та інформаційних технологій, а також визначення стратегії розвитку суспільства задля забезпечення подальшого існування цивілізації на нашій планеті.

Виклад основного матеріалу. Особливістю інформаційного суспільства є формалізація будь-яких процесів руху матерії, включаючи біосферні, можливість опису цих процесів у формі

математичних та комп'ютерних моделей, а також розуміння умов та можливостей управління процесами та системами, які досліджуються. Саме інформаційне суспільство за допомогою нано- та біотехнологій надає можливість реалізувати принцип: «Пізнавати, щоб розуміти, розуміти, щоб управляти», та має можливості і загрози щодо характеру існування людства.

Багато дослідників вважають, що інформаційне суспільство не є безпроблемною та позитивною реальністю, оскільки людина в ньому виявляється полоненою інформаційним середовищем та перетворюється фактично, на машину для переробки інформації. Крім того, віртуальна реальність розкриває новий рівень духовно-моральних глухих кутів та протиріч, яких не знали люди попередніх епох.

За прогнозом Р. Курцвайла, вже до кінця XXI ст. світ буде насичений штучним інтелектом у формі інформаційних програм, що самостійно пересуваються від одного комп'ютера до іншого через електронні мережі. Ці комп'ютерні програми будуть здатні маніфестувати себе у фізичному світі у вигляді роботів, а також одночасно керувати безліччю своїх програмованих тіл. Те, що традиційно розуміється під суб'єктом, розчиниться в інформаційних потоках та електронних частинах [17, с. 34]. Це оточення сформує нові умови буття людині у світі. Проте «Людина культури, – відмічає М. Бейлін, – повинна зберегти свою людську сутність, свою людську субстанцію, свій людський образ у безмежжі технотронної цивілізації з роботами, з розумовим інтелектом, з клонуванням істот, з неосяємими горизонтами технічних можливостей і перспектив» [1, с. 444].

До того ж науковці вважають, що можливим наслідком поширення інформаційних технологій може стати деградація творчого мислення, «омертвіння» творчих здібностей та наближення людського інтелекту до інтелекту зомбі чи інтелектуальних автоматів, а новий вид людини – homo informaticus – зі своїм раціоналізмом на чільне місце частіше ставитиме не духовну сферу, а матеріальну; він намагатиметься прагнути не так до творчості, як до споживання; замінюватиме реальне життя грою, а особисті стосунки – віртуальними. Так, Л. Сідак вважає, що слід прогнозувати можливість масової духовної деградації: «Виходячи з тези, що основна функція духовного життя людини – це творення смислів і критеріїв добра, істини, кризи, належного, прийняттого, та саме вони є основою осмисленої, цілеспрямованої активності, то виникає питання: “Хто буде створювати мету і формулювати смисл діяльності постлюдини?”». Автор робить висновок, що за умови орієнтованості на самопрограмування і втрати здатності створювати смисли, діяльність людини стане безглуздою, отже не матиме смислу і залишиться нездійсненим проектом постлюдяне суспільство [13, с. 144]. Така людина не здатна бути духовною, бо саме пошук смислів власного буття є суттєвою ознакою духовності.

Втраті смислів сприяють величезні обсяги інформації, а також специфічний характер існування

сучасного інформаційного середовища, яке можна охарактеризувати наступним чином:

- 1) відсутність структурування інформації;
- 2) постійний надлишок непотрібної інформації, за допомогою якої свідомо приховують актуальну інформацію;
- 3) хаотичний та непередбачуваний розвиток різноманітних «інформаційних фантомів», які сконструйовані фахівцями для певних цілей, багато з яких не відрізняються від реальних подій та факторів;
- 4) наявність великої кількості непізнаваних явищ, які формують у людини інтелектуальну пасивність.

Поглибленню духовної соціальної кризи суттєво сприяють засоби масової інформації, які за допомогою тих самих інформаційних технологій формують у сучасного споживача інформації слабохарактерність та безвідповідальність, сприяють втраті почуття реальності навколишнього світу, втраті орієнтації у складних реаліях сучасного суспільства, втраті окремою людиною об'єктивного критерію істини.

Ще більші можливості по впливу на людську свідомість через деякий час може мати медична наука. Безумовно, вона відкриває нові можливості для збереження здоров'я людини, здійснення її мрії про довголіття, забезпечення повноцінного та здорового життя, але не менш масштабні зміни може викликати у біологічній природі людини. Дослідники філософської антропології кажуть про можливі напрямки такої трансформації, щодо перебудови природи людини. Л. Газнюк відмічає, що людина, створивши високі технології, отримала можливість маніпулювати власним геномом, своєю імунною системою, своїм інтелектом та способом життя [3, с. 124]. О. Радутний вказує на можливість імплантації новітніх виробів, які покращують пам'ять, зір, слух, аналітичні здібності тощо. У подальшому можливим буде втручання на клітинному та молекулярному рівнях, реконструкція ДНК, вирощування органів на замовлення, суттєве подовження життя біологічного тіла, поєднання біологічного організму з технічними компонентами [12, с. 131]. М. Бейлін відзначає, що вже до 2025 року з'являться інтернет-магазини, так звані біонічні *app store*, в яких людина з імплантованим чіпом зможе здійснювати незвичайні покупки. Наприклад, замовити собі особливо чутливе вухо, щоб загострити слух, або «соколине око», або електронні стимулятори, що підвищують або мобілізують інші ресурси організму, наприклад, дозволить без тренувань на деякий час підвищити рівень інтелекту, працездатність, або на якийсь час посилити витривалість, відключивши больові відчуття. На його думку, «навколо з'являться безліч людей, які втраять почуття реальності, перестануть відчувати біль та відрізняти добро від зла – вони фактично перетворюються на біороботів, критично залежних від комп'ютерних програм» [6, с. 126]. Навряд чи такий прогноз здійсниться у зазначений термін, бо люди з металевими імплантатами та мікропроцесорами у мозку скоріше нагадують термінатора у виконанні Арнольда Шварценеггера.

У реальності напрями покращення людського організму можуть бути зовсім іншими. Існує міф, що людина використовує лише 10 % своєї мозкової активності. Правда це, чи ні достеменно невідомо, але те що мозок людини ще має багато таємниць є беззаперечним фактом. Можливо, якщо стимулювати мозок якимсь, поки що невідомим нам фізичним чинником, у людини при наявності необхідної кількості енергії з'являться можливості до регенерації тканин пошкоджених органів та відновлення їх функціонування (подібні приклади існують у навколишньому світі).

На жаль, такі технології можуть привести не тільки до позитивних зсувів в організмі людини, але й до перетворення людини на керованого, повз його волю, кіборга. Як підкреслюють дослідники, за допомогою електричної стимуляції відповідної структури мозку (відкрита Д. Олдсоном та П. Мілнером), яка відповідає за насолоду, можна буде створювати штучне життя людини у світі ілюзій. Можливий також варіант, коли людина, над якою буде здійснюватися проєкт перетворення її природи, не перетвориться на кіборга з потрібними якостями, а втративши свободу і творчі здібності, стане «недоособистістю», яка зможе існувати лише за умов зовнішнього управління. І тоді людство, як підкреслює Л. Сідак, – вже вкотре, намагаючись вдосконалити себе, створить монстра тоталітаризму [13, с. 144].

Деякі дослідники вважають, що штучна стимуляція мозку задля отримання ефемерних відчуттів нічим не відрізняється від звичайної наркозалежності, та є крайній нерациональною як з позиції максимізації комфортності життя, так і з позиції виживання людства. Розглядаючи таке перетворення людини практично на тваринну істоту, значна частина філософів вважає, що треба зупинитися біля останньої межі, визначити нові гуманістичні принципи і ідеали, нову духовність для подальшого існування і розвитку людського суспільства.

У сучасних умовах трансформації цивілізації, яка викликана науково-технічним прогресом та розвитком інформаційних технологій, гостро постає завдання формування нової ідеології буття, нової стратегії розвитку, нової духовності [10]. Ці нововведення мають гармонізувати розвиток усіх структурних елементів суспільства: техносфери – забезпечення вирішення назрілих екологічних проблем, проблем постачання ресурсів та енергозабезпечення, інфосфери – забезпечення надійного управління технічними системами, які будуть мати кардинально новий планетарно-космічний характер.

Принципово важливим завданням нової духовності є формування духовного образу людини, на долю якої випало забезпечити виживання цивілізації за умов початку планетарної і планетарно-космічної цивілізації.

Н.В. Поліщук вказує: «для позитивного духовно-морального розвитку цивілізації потрібен новий тип особистості – космічно-інопланетний, який буде являти собою гармонію найвищих якостей

розуму, духовності, моральності, високорозвинутого інтелекту, божественності при гармонійному сполученні з довершеним фізичним та емоційним тілом, спрямований на реалізацію своїх творчих потенціалів у масштабах Землі та космосу, здатний переселитися і жити в космосі в умовах високорозвинутої, високодуховної космічно-інопланетної цивілізації, бути мудрим, любити Бога, спілкуватися і переймати знання та досвід інших космічно-інопланетних високодуховних цивілізацій, творити на благо людського суспільства та природи, інакше людство чекає катастрофа» [11]. Така катастрофа, на наш погляд, може полягати в тому, що при недостатньому розвитку нашої цивілізації і людини, як особистості у всіх зазначених вище сенсах, інші цивілізації можуть виявити до нас такий самий інтерес, який ми виявляємо до приматів, що палкою дісталися бананів. При цьому людство може бути сприйняте лише, як деяка перешкода на шляху до заволодіння ресурсами планети.

Оскільки саме смислотворчий світ людини є тим самим оплотом цивілізації, творячи який, люди можуть врятувати світ, нова духовність повинна в більшому ступені сприяти розвитку інтелектуальних якостей людини, які мають спрямовувати її активність на творчу перебудову світу. Саме інтелектуальна духовність має формувати людину епохи III інтелектуальної революції, формувати інтелектуальний стиль життя, прагнення «мати мужність мислити», як про те казав І. Кант. Інтелектуальність у поєднанні з духовністю (тобто інтелігентність) мають стати обов'язковими рисами людини майбутнього, основою креативності інженерної і управлінської діяльності, ефективним фільтром на шляху до інформаційних фейків та маніпуляції свідомості, умовою загального й професійного розвитку, сприяти формуванню високих моральних, етичних й естетичних якостей. Саме інтелект людини має визначати мету і завдання її розвитку, бо, «без саморозвитку неможливе становлення особистості. Особистість поєднує у собі міру соціальності та міру індивідуалізації. Вона не є даністю, а виникає в результаті поєднання індивідуального та колективного. Особистість – завдання виховання людини» [4, с. 155].

Для інтелігентної людини важливим є не тільки сила мислення, її глибина й неординарність, але і її позитивна спрямованість, тобто мудрість, або моральність мислення, яка спрямована на утвердження високих ідеалів життя [8]. Поняття духовності не є застиглим, воно розвивається разом з розвитком суспільства [7]. Нова духовність має бути високо моральною, бо поза моральних ідеалів неможливо створити суспільство майбутнього. Це особливо важливо, коли людина має досить великий спектр перебудови власної особистості і має приймати рішення, яке буде посилювати людське у людині, буде сприяти розвитку гуманізму. Не випадково сучасні дослідники говорять про необхідність зрощування етики інженера, який займається розробкою програмних продуктів у галузі цифрової медицини, та етики лікаря, який має

їх застосовувати, необхідності з'єднання біомедичної етики з цифровою етикою. Розвитку моральної складової нової духовності має сприяти становлення такого нового наукового напрямку в дослідженні сучасної людини, як гуманологія.

Гуманологію, як науку про людину, її здібності, що переступають свої видові кордони, науку про трансформації людського в процесі створення нового виду в сукупності з новими технологіями було створено у Китаї у 1987 році. Розробка її проблематики пов'язана з ім'ям китайського ученого Цянь Сюесеня. Вона розглядається в Китаї як важлива складова сучасної науки і техніки. Гуманологія народжувалася у процесі вивчення неординарних людей, вона безпосередньо була пов'язана з особливостями китайської медицини і спрямована, насамперед, на відновлення першопочаткового стану, в якому людина перебувала до захворювання, використання прихованих ресурсів людського організму, які дозволяли йому самому перемогти хворобу. Гуманологія це відкрита макросистема, яка пов'язана як з відкритим космосом, так і з електромагнітним випромінюванням на мікрорівні. Такий універсальний підхід до людини дозволив її вивчати у процесі кардинального перетворення тіла в інформаційному суспільстві. Людина стала вивчатись як техновид, кіборг, вільна генетична чи технологічна фантазія. Технізація людських здібностей, поставила нове завдання – екологізації самої людини як природної істоти., гармонізації природного й технічного. Сучасна гуманологія як наука вивчає людину як частину технічно сформованого середовища. Гуманологія відрізняється такими рисами:

- вивчення людини як одного із видів розумних істот («біовид», розумний організм) здійснюється як існуючої поруч із можливими «техновидами» (розумними механізмами);
- дослідження трансформації людського у процесі створення штучних форм життя і розуму, проводяться за умов що вони потенційно перевершують біологічний вид людини;
- трансформація людини розглядається як перехід до нової, активно еволюційної, штучно-технічної фази розвитку.

Вважається, що предмет гуманології – це людське, що залишається поза машиною, і людське, яке інтегрується в машину. Але більш доцільно розглядати предмет гуманології в ширшому аспекті – як прагнення людини одухотворити Всесвіт, зробити світ людини і техніки більш гуманним [16].

Це є особливо важливим у контексті сучасного трансгуманізму – світогляду, заснованого на осмисленні досягнень та перспектив науки, яка визнає можливість і бажаність докорінних змін у становищі людини, за допомогою передових технологій задля позбавлення її від страждань, старіння та смерті, а також значного посилення її фізичних, розумових і психологічних здібностей. Але, якщо трансгуманізм має мету, поліпшення людини, то досягнення цієї мети поза розумінням того, що є «найкраще» може привести до знищення

людського у людині, або його деантропологізацію, про що пише Станіслав Лем, говорить Френсіс Фукуяма. Останній назвав його «найнебезпечнішою ідеєю у світі» на тій підставі, що це спроба вступити в нескінченну гонку таких покращень з недосяжним (на його думку, через постійну конкуренцію з іншими індивідами) призом та непередбачуваними побічними ефектами, що викликає зворотну критику засновників трансгуманізму – філософів Ніка Бострома та Девіда Пірса, які у 1998 році й заснували Всесвітню асоціацію трансгуманістів [17]. Гуманологія в цьому діалозі має бути певним оберегом людини, наукове визначеною межею, яка збереже та розвине людину як духовну та гуманну істоту.

При цьому у поняття гуманність пропонується вкладати не лише здатність до емпатії та співчуття, як це традиційно прийнято вважати, а більш ширший спектр характеристик, які розкривають природу людського. У поняття гуманізму пропонується включити почуття благоговіння перед світоустроєм Всесвіту, дивовижними властивостями живої та мислячої матерії, почуття краси та гармонії, які народжують розуміння ідеального і є основою для творчості, творення, формування культури. Гуманізм – це усвідомлення цінності життя, прагнення до його повноти, пошуку власної індивідуальності, як відповіді на питання: «навіщо я прийшов у цей світ, у чому полягає моя особлива місія?». Гуманізм – це забезпечення всебічного розвитку особистості, як умови для її самореалізації, це відповідальне ставлення до такого перетворення світу, яке гарантує його екологічну безпеку. Це прагнення до продовження людського роду, забезпечення умов існування Розуму на планеті та у Всесвіті, забезпечення спадкоємності у культурній спадщині, підтримка належного рівня освіти та соціалізації. Гуманізмом пронизане безкорисливе шукання істини, він включає у свій зміст інтелектуальну чесність перед собою та світом, прагнення до подолання хаосу та його перетворення на космос, тобто упорядкування, створення Логосу науки, як поля для глобального управління та перетворення світу на основі розуміння його Логіки розвитку. Нарешті, гуманізм – це такий рівень інтелектуального та морального розвитку, який не дозволяє маніпуляції свідомістю людини.

Нова духовність, яку ми можемо назвати інтелектуально-моральною [10], має бути спрямована на розвиток сучасної гуманології як науки про збереження й розвиток людини духовної, яка є важливим елементом Глобального еволюціонізму, має власну особливу місію – одухотворення Всесвіту на шляху наближення до ідеалу. Необхідне формування не тільки здатність до співчуття, емпатії, співпереживання, а також якості духовної стійкості до можливих випробувань епохи трансформації цивілізації до планетарно-космічної, критичного етапу в історії людства [14].

Другим аспектом розвитку гуманології представляється гуманізація штучного мислячого інтелекту в його становленні та розвитку. Таким «духовним мостом» до штучного інтелекту має бути мистецтво. Саме почуття здивування, яке виникає у

людини при зустрічі з піднесеним почуттям благоговіння, і є джерелом сприйняття духовного.

Мабуть, такий «механізм» можна застосувати і зі штучним мислячим інтелектом. Цифрові технології надають можливість представити у вигляді електричних сигналів такі види мистецтва як графіку та музику. Мистецтвознавці мають визначити критерії, які розділяють гармонію та дисгармонію, піднесене та потворне, а фахівці з інформаційних технологій – створити відповідні програми, які будуть першими навчальними посібниками для штучного інтелекту та дадуть змогу зрозуміти людське життя, вважати людей своїми. Можливо, відчуття певної спорідненості, співпричетності, розуміння схожості у сприйнятті мистецтва дадуть більше, ніж відомі принципи поведінки штучного інтелекту Айзека Азімова в його творі «Я – робот». Можливо, саме завдяки цьому в світі, де поруч будуть існувати природний та штучний інтелект, не виникнуть такі сценарії, які описані у творах Майкла Крайтона «Бунт роботів» (1984), Брента Джеймса Кемерона і Гейл Енн Херда «Термінатор» (2003), Крістофера Хаттона «Повстання машин» (2011). Майбутнє людини – справа самої людини. Вона має бути певним творцем власного майбутнього.

Висновки. 1. Темпи науково-технічного прогресу, технічна перебудова світу, в якому існує людська цивілізація, ще значно випереджають сучасну гуманістичну думку, що створює реальну загрозу непередбачуваного майбутнього, в якому справжній духовній людині не буде місця.

2. Для розвитку сучасного гуманізму необхідно створити новий тип духовності, який, буде спрямованим на збереження Розуму, як інструменту еволюції, на зміну інтелектуальних та моральних основ буття.

3. На особливу увагу заслуговують питання розвитку сучасної гуманології як філософського напрямку, що дозволить знайти нові виміри гуманізму, побудувати на його основі світ нових стосунків між людьми, нове ставлення до природи та штучного мислячого інтелекту, а також спрямувати дослідження на подальший розвиток таких якостей людини, які необхідні для Глобального еволюціонізму. Людина при цьому може здійснити власне прагнення – одухотворити Всесвіт.

Список літератури

1. Бейлін М.В. (2014). *Нанотехнологія як прорив у постнекласичній науці*: монографія. Харків: Вид-во «Оберіг». 418 с.
2. Бердяев Н.А. (1916). *Смысл творчества: Опыт оправдания человека*. М. 358.
3. Газнок Л.М. (2019). Трансформація людського буття у суспільстві споживання. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми саморозвитку особистості в сучасному суспільстві»*, 15 листопада 2019 р., НІОУ ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право. С. 120–124.
4. Дишкант Т.Н. (2019). Проблема саморозвитку у сучасних реалій культури постмодернізму. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми саморозвитку особистості в сучасному суспільстві»*,

15 листопада 2019 р., НЮУ ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право. С. 154–156.

5. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки». (2007). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. № 12, ст.102.

6. Золотар О.О., Матвійчук І.А. *Закон України про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки*. Аналіз досягнення цілей. Retrieved from <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/32750>

7. Кіпенський А.В., Маліков В.В. (2019). До питання розуміння духовності в сучасному світі. *Збірка матеріалів міського науково-практичного семінару «Формування духовної культури майбутніх фахівців»*, 16 березня 2018 р. Харків : ХНУБА, С. 7–13.

8. Кіпенський А.В., Пономарьов О.С. (2021). Науково-технічна інтелігенція та її відповідальність за майбутнє світової цивілізації. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія «Актуальні проблеми розвитку українського суспільства»*. Харків : НТУ «ХПІ». № 1. С. 93–98.

9. Кіпенський А.В., Пономарьов О.С. (2021). *Розвиток інтелігентності майбутніх фахівців як завдання педагогіки XXI століття*. Педагогіка XXI століття: сучасний стан та тенденції розвитку: колективна монографія: у 2 ч. Ч.1. Львів-Торунь : Ліга-Прес. С. 195-224.

10. Міщенко В.І. (2021). Контури нової моралі глобального світу. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства: зб. наук. пр. Харків : НТУ «ХПІ». № 2. С. 91–99.*

11. Полищук Н.В. *Філософсько-освітня концепція антропокосмізму та духовні перспективи існування людської цивілізації в епоху інформаційно-високотехнологічного прогресу*. Retrieved from <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/761/0>

12. Радутний О.Е. (2019). Антикрихкість саморозвитку особистості проти чорного лебедя штучного інтелекту та цифрової людини. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми саморозвитку особистості в сучасному суспільстві»*, 15 листопада 2019 р., НЮУ ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право. С. 129–134.

13. Сідак Л.М. (2019). Подолання людської особистості: проєкція від гуманізму до постгуманізму. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми саморозвитку особистості в сучасному суспільстві»*, 15 листопада 2019 р., НЮУ ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право. С. 138–145.

14. Тофтун М.Г. (2014). *Сучасний словник з етики*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 416 с.

15. *Bostrom Responds to Fukuyama's Assertion that Transhumanism is World's Most Dangerous Idea World Transhumanist Association*. 10.09.2004. DOI 10.1515/9780271088433-004

16. Mikhail Epstein. (2001). The Role of The Humanities in Global Culture: Questions and Hypotheses, in *Rhizomes: Cultural Studies in Emerging Knowledge* (Bowling Green University, Ohio), No. 2. Retrieved from <http://www.rhizomes.net>

17. Kurzweil M. (1999). *The Age of Spiritual Machines*. N.Y.

References (transliterated)

1. Beilin M.V. (2014). *Nanotechnolohiia yak proryv u postneklasychnii nautsi* : monohrafiia. Kharkiv : Vyd-vo «Oberih». 418 s.

2. Berdiaev N.A. (1916). *Смысл творчества: Опыт оправдания человека*. М. 358.

3. Hazniuk L.M. (2019). *Transformatsiia liudskoho buttia u suspilstvi spozhyvannia*. Materialy Mizhnarodnoi naukovoi-

praktichnoi konferentsii «Problemy samorozvytku osobystosti v suchasnomu suspilstvi», 15 lystopada 2019 r., NIuU im. Yaroslava Mudroho. Kharkiv : Pravo. S. 120–124.

4. Dyshkant T.N. (2019). *Problema samorozvytku u suchasnykh realii kultury postmodernizmu*. Materialy Mizhnarodnoi naukovoi-praktichnoi konferentsii «Problemy samorozvytku osobystosti v suchasnomu suspilstvi», 15 lystopada 2019 r., NIuU im. Yaroslava Mudroho. Kharkiv : Pravo. S. 154–156.

5. Zakon Ukrainy «Pro Osnovni zasady rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini na 2007–2015 roky». (2007). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*. № 12, st.102.

6. Zolotar O.O., Matviichuk I.A. *Zakon Ukrainy pro osnovni zasady rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini na 2007–2015 roky*. Analiz dosiahnennia tsilei. Retrieved from <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/32750>

7. Kipenskyi A.V., Malikov V.V. (2019). Do pytannia rozuminnia dukhovnosti v suchasnomu sviiti. *Zbirka materialiv miskoho naukovoi-praktichnoho seminaru «Formuvannia dukhovnoi kultury maibutnikh fakhivtsiv»*, 16 bereznia 2018 r. Kharkiv : KhNUBA, S. 7–13.

8. Kipenskyi A.V., Ponomarov O.S. (2021). Naukovotekhnichna intelihtentsiia ta yii vidpovidalnist za maibutnie svitovoi tsyvilizatsii. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu «KhPI». Seriiia «Aktualni problemy rozvytku ukrainskoho suspilstva»*. Kharkiv : NTU «KhPI». № 1. S. 93–98.

9. Kipenskyi A.V., Ponomarov O.S. (2021). *Rozvytok intelihtnosti maibutnikh fakhivtsiv yak zavdannia pedahohiky KhKhI stolittia*. Pedahohika KhKhI stolittia: suchasnyi stan ta tendentsii rozvytku: kolektivna monohrafiia: u 2 ch. Ch.1. Lviv-Torun : Liha-Pres. S. 195-224.

10. Mishchenko V.I. (2021). Kontury novoi morali hlobalnoho svitu. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu «KhPI». Seriiia: Aktualni problemy rozvytku ukrainskoho suspilstva: zb. nauk. pr. Kharkiv : NTU «KhPI». № 2. S. 91–99.*

11. Polyshchuk N.V. *Filosofsko-osvitnia kontseptsiiia antropokosmizmu ta dukhovni perspektivy isnuvannia liudskoi tsyvilizatsii v epokhu informatsiino-vysokotekhnolohichnoho prohresu*. Retrieved from <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/761/0>

12. Radutnyi O.E. (2019). *Antykrykhkist samorozvytku osobystosti proty chornoho lebedia shtuchnoho intelektu ta tsyfrovoy liudyny*. Materialy Mizhnarodnoi naukovoi-praktichnoi konferentsii «Problemy samorozvytku osobystosti v suchasnomu suspilstvi», 15 lystopada 2019 r., NIuU im. Yaroslava Mudroho. Kharkiv : Pravo. S. 129–134.

13. Sidak L.M. (2019). *Podolannia liudskoi osobystosti: proektsiia vid humanizmu do posthumanizmu*. Materialy Mizhnarodnoi naukovoi-praktichnoi konferentsii «Problemy samorozvytku osobystosti v suchasnomu suspilstvi», 15 lystopada 2019 r., NIuU im. Yaroslava Mudroho. Kharkiv : Pravo. S. 138–145.

14. Toftul M.H. (2014). *Suchasnyi slovnyk z etyky*. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. 416 s.

15. *Bostrom Responds to Fukuyamas Assertion that Transhumanism is Worlds Most Dangerous Idea World Transhumanist Association*. 10.09.2004. DOI 10.1515/9780271088433-004

16. Mikhail Epstein. (2001). The Role of The Humanities in Global Culture: Questions and Hypotheses, in *Rhizomes: Cultural Studies in Emerging Knowledge* (Bowling Green University, Ohio), No. 2. Retrieved from <http://www.rhizomes.net>

17. Kurzweil M. (1999). *The Age of Spiritual Machines*. N.Y.

Надійшла (received) 22.09.2022

Кіпенський Андрій Володимирович (Kipenskyi Andrii) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», директор ННІ соціально-гуманітарних технологій, доктор технічних наук, професор, заслужений працівник освіти України, Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4589-092X>

УДК 165.325:001.5

doi: 10.20998/2227-6890.2022.2.02

Я.В. ТАРАРОЄВ

СВІТОГЛЯДНІ ЗАСАДИ ПАЛЕОАСТРОНОМІЇ КУЛЬТУРИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ НЕОЛІТУ ТА БРОНЗОВОГО ВІКУ

У статті розглянута проблема світоглядних засад культури європейського неоліту та бронзового віку. Описані та проаналізовані матеріальні артефакти, які стосуються палеоастрономії, тобто пов'язані тим чи іншим чином з астрономічними спостереженнями, або якимось відображали об'єкти спостереження та цілі, для чого це робилося. Аналіз усіх артефактів вказує на те, що основним об'єктом спостереження було Сонце та особливі точки його річного руху: весняне та осіннє рівнодення, зимове та літнє сонцестояння. З урахуванням особливостей клімату в Європі, а саме, великих сезонних коливань, великої відмінності зими від літа та неможливості протягом зими займатись вирощуванням рослин (все це пов'язано з положенням Сонця на небі), у статті висувається гіпотеза про те, що світогляд представників цієї культури, який функціонував у рамках релігії, носив космоцентричний характер, у центрі якого було Сонце, а Луна виконувала певні допоміжні функції руху Сонця. Враховуючи загальну властивість перших, і подальших релігій, які робили спробу вирішити проблему людської смерті та безсмертя, та спираючись на розглянуті артефакти, можна з високою долею вірогідності сказати, що культ Сонця не носив антропоморфного характеру, тобто Сонце не персоніфікувалось у людину. Представники цієї культури поклонялися Сонцю як природному явищу у тому вигляді, в якому вони сприймали його органами почуттів безпосередньо. Це пов'язано з тим, що сили природи, на відміну від культур, які знаходились південніше, були більш могутніми на відміну від сил організації людського суспільства. У більш південних культурах організація суспільства впливала на вирощування рослин, і організаційні здібності набували сакрального змісту у персонах богів, а не героїв. Кінець цієї культури, вірогідно, пов'язано кризою та загибеллю світ-системи бронзового віку, куди ця культура була інтегрована.

Ключові слова: Світогляд, буття, культура, природа, людина, релігія, життя, смерть, Сонце, Луна, антропоморфізм.

J.V. TARAROEV

WORLDVIEW FOUNDATIONS OF PALEOASTRONOMY OF EUROPEAN NEOLITHIC AND BRONZE AGE CULTURE

In the article the considered problem of world view principles of culture of the European neolith and bronze age. Described and analyses material artefacts that touch paleoastronomy, id est constrained to those or by another character with astronomic supervisions, or somehow represented the objects of supervision and aim, what it was done for. The analysis of all artefacts specifies on that the basic object of supervision was a Sun and special points him annual motion: vernal and autumn equinox, winter and summer solstice. Taking into account the features of climate in Europe, namely large seasonal vibrations, large difference of winter from a summer and impossibility during a winter to engage in growing of plants, and all of it is related to position of a Sun on sky, in the article a hypothesis is pulled out that the world view of representatives of this culture, that functioned within the framework of religion, carried cosmocentric character there was a Sun in the center of that, and Echo executed the auxiliary functions of account of motion are certain Sun. Taking into account common property of the first, and further religions that gave it a shoot to decide the problem of human death and immortality, and leaning on the considered artefacts, it is possible with the high fate of authenticity to talk that cult a Sun was not carried by anthropomorphous character, id est a Sun not personified in a man. The representatives of this culture worshiped to a Sun as natural phenomenon in a that kind, in that they perceived him sense-organs directly. It is related to that forces of nature, unlike cultures, that were more south, were more mighty, what forces of organization of human society. In more south cultures organization of society influenced on growing of plants and organizational capabilities acquired sacral maintenance in the persons of Gods and heroes. The end of this culture, for certain, is bound by a crisis and death of the world system of bronze age, where this culture was integrated.

Key words: Worldview, existence, culture, nature, man, religion, life, death, Sun, Moon, anthropomorphism.